

ภาษาวรรณศิลป์ : ภูมิปัญญาทางภาษาในบทประพันธ์

วรรณศิลป์ แปลมาจากคำว่า **The Art of Literature** ในภาษาอังกฤษ วรรณศิลป์เป็นคุณสมบัติสำคัญของการใช้ภาษาที่จะทำให้วรรณกรรมมีคุณค่าความงามถึงขั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า **วรรณศิลป์** หมายถึง ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ เช่น ถิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง, ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์ ; วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี, หนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี

ภาษาวรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษาอันเกิดขึ้นจากการเรียบเรียงถ้อยคำ โดยการเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวน โวหาร ที่มีความไพเราะงดงาม สละสลวยตามแบบวิธีของภาษา เพื่อมุ่งการสื่อความหมายและอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน

สุนทรียลักษณ์ทางภาษา

เสียง จังหวะ ทำนอง คำและความหมาย เป็นลักษณะทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่ประกอบขึ้นด้วยความสอดคล้องกลมกลืนกันอย่างลงตัว โดยสุนทรียลักษณ์หรือลักษณะกลวิธีการประพันธ์ที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาทางภาษาและความงามในภาษาแบ่งออกเป็น

- ๑) เสียง ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัส การเล่นจังหวะเสียง
- ๒) คำ ได้แก่ การสรรคำ การเล่นคำ การซ้ำคำ การหลាក់คำ
- ๓) โวหาร ได้แก่ การใช้ภาพพจน์

เสียง

๑.การเล่นเสียงสัมผัส

การเล่นเสียงสัมผัส คือ การเล่นเสียงสัมผัสสระและการเล่นสัมผัสพยัญชนะ (สัมผัสอักษร) นอกจากนี้ยังมีการเล่นเสียงวรรณยุกต์อีกประเภทหนึ่ง

๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัสสระ

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด

มันแสนสุคติกล้าเหลือกำหนด
ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

(สุนทรภู่, ๒๕๔๓: ๒๕๐)

กลอนบทนี้เล่นเสียงสัมผัสสระทุกวรรค รวมทั้งสิ้น ๖ แห่ง การนับเสียงสัมผัสสระให้นับเป็นคู่จากบทประพันธ์ข้างต้นมีการเล่นเสียงสระ คือ ว่า กับ อย่า คำว่า ล้ำ กับ คำว่า คำ คำว่า วัลย์ กับ พัน คำว่า ใน กับ คำว่า ใจ และมีเสียงสัมผัสสระที่เป็นสัมผัสนอกคือ คำว่า “มนุษย์-สุค” และคำว่า “กำหนด-ลด”

๑.๒ การเล่นเกมสัมผัสพยัญชนะ

การเล่นเกมสัมผัสพยัญชนะ เป็นการใช้พยัญชนะที่มีหน่วยเสียงเดียวกันในคำที่ต่างกัน ทำให้เกิดความไพเราะในการเปล่งเสียงของคำเรียกว่าการสัมผัสอักษรหรือสัมผัสพยัญชนะ

แลลิ่งลิ่งลอดไม้	ลางลิ่ง
แลลูกลิ่งลงชิง	ลูกไม้
ลิ่งลมไล่ลมดิ่ง	ลิ่งโลด หนีนา
แลลูกลิ่งกลางไหลี้	ลอดเลี้ยวลางลิ่ง

(กรมศิลปากร, ๒๕๑๔: ๗๑-๗๒)

๑.๓ การเล่นเกมวรรณยุกต์

การเล่นเกมวรรณยุกต์ ได้แก่ การใช้คำที่เสียงวรรณยุกต์ตามลำดับกัน นำมาเรียบเรียงไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดความไพเราะอีกแบบหนึ่ง

เสียงซออ้ออออ้อ	เอื้อยเพลง
จับปีเต้รุ่งเต้รุ่งเต้รุ่ง	เต้งต้อง
ขลุ่ยตู่ขลุ่ยตู่ขลุ่ยตู่	เห่งเน่ง รนาดเฮย
ฆ้องหนองหนองหนอง	ฝิ่งฝิ่งฝิ่งต โภณ

(สุนทรภู่, ๒๕๔๓: ๒๐๗)

๒. การเล่นเกมจังหวะเสียง

ปกติร้อยกรองทุกชนิดมีจังหวะตามแบบแผนฉันทลักษณ์ เช่น กลอนแปดกลอนสุนทรภู่มีจังหวะ ๓-๒-๓ กว้างยานี่มีจังหวะ ๒-๓/๓-๓ ร้อยกรองที่มีจังหวะเด่นมักจะเป็นจังหวะที่จัดวางพิเศษ ดังตัวอย่าง

กลอนที่มีวรรคละ ๘ คำ เช่น

ถึงหน้าวัง/คั้งหนึ่ง/ใจจะขาด   คิดถึงบาท/บพิตร/อดิศร

(สุนทรภู่, ๒๕๔๓: ๑๑๑)

กลอนที่มีวรรคละ ๕ คำ เช่น

ม้าก้านกล้วย/โจนทะยาน/จากบ้านทุ่ง   พาเข้ามุ้ง/สู่พนา/พฤษาไสว

(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๔: ๒๒)

จังหวะของโคลงและร่าย มีจังหวะไม่ตายตัว อาจแบ่งเป็น ๒/๓ หรือ ๓/๒ ตามจังหวะของคำ ส่วนร่ายยาวมีจำนวนคำไม่ตายตัว จังหวะก็จะขึ้นอยู่กับที่การสร้าคำ

คำ

๑. การสรรคำ

การสรรคำ คือการเลือกใช้คำให้สื่อความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก และอารมณ์ได้อย่างงดงาม โดยคำนึงถึงความงามด้านเสียง โวหาร และรูปแบบคำประพันธ์ การสรรคำทำได้ดังนี้

(๑.) การเลือกใช้คำให้ถูกต้องตรงตามความหมายที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น

“ไวไลเตรียมอาหารกลางวัน เธอตัดผักคะน้าเป็นท่อนยาวๆ หั่นเนื้อหมูเป็นชิ้นๆ แล้วบดจนละเอียด แต่เนื้อวัวเป็นแผ่นบางๆ และซอยกระเทียมเป็นชิ้นเล็กๆ”

(๒.) เลือกใช้คำที่เหมาะสมแก่เนื้อเรื่องและฐานะของบุคคลในเรื่อง ตัวอย่างเช่น

“ทั่วประเทศเขตแคว้นแดนพริบพรี เหมือนจะซีไปไม่พ้นแต่ต้นตาล
ที่พวกทำน้ำโตนคประโยชน์ทรัพย์ มีคสำหรับเหน็บข้างอย่างทหาร
พะองยาวก้าวตีนปีนทะยาน กระบอกตาลแขวนกันคนละพวง”

(นิราศเมืองเพชร ของ สุนทรภู่)

ผู้ประพันธ์เลือกสรรคำใช้ได้เหมาะสมแก่เรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลโตนคของคนเมืองเพชร ทำให้ผู้อ่านที่ไม่เคยเห็นนิกรภาพได้อย่างชัดเจน

(๓.) เลือกใช้คำให้เหมาะสมแก่ลักษณะของคำประพันธ์ คำจำนวนมากใช้ได้ทั้งในร้อยแก้ว และร้อยกรอง แต่คำบางคำใช้เฉพาะแต่ในคำประพันธ์เท่านั้น ตัวอย่างเช่น

“เพรางายวายเสพรส แสนกำสรดอดโอชา
อิมทุกข้อมชลนา อิมโสกาหน้านองชล”

(กาพย์เห่เรือ ของ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

(๔.) เลือกใช้คำไวพจน์ให้ถูกต้องตรงตามความหมายที่ต้องการ

คำไวพจน์ หมายถึง คำที่เขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน คำที่เป็นไวพจน์ของกันนั้น หลายคำไม่อาจใช้แทนกันได้เสมอไป เช่น

“มีดลีนแสงเทียนประทีปส่อง ก็ผ่องแสงจันทร์กระจ่างสว่างส่ง
บุปผชาติสาดเกสรขจรลง บุษบงเบิกแบ่งระบัดบาน
เรณุนวลหวานหอมมารวยริน พระพายพัดประทีนกลิ่นหวาน
เฉื่อยฉิวปลิวรสสุมาลย์ ประสานสอดกอดหลับระงับไป”

(ขุนช้างขุนแผน)

(๕.) เลือกใช้คำโดยคำนึงถึงเสียง

๕.๑ คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำเลียนเสียงธรรมชาติในบทประพันธ์ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจนและเกิดความรู้สึกคล้อยตาม เช่น

“กลองทองตีครุ่มครุ่ม	เดินเรียง
ทำตะเดิงเดิงเสียง	ครุ่มครุ่ม
เสียงปี่รีเรื่อยเพียง	การเวก
แตรรันแตรรันแตรฝรั่งขึ้น	หว่าหว่าเสียงสังข์”

(กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

๕.๒ คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ เช่น

“ฝูงลิงใหญ่่น้อยกระจุก	ชะนีอยู่อุ้ยร้องหา
ฝูงค้างหวางพฤษภาคม	ค้างโจนไล่ไขว่ปลายาง”

(กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

๕.๓ คำที่เล่นเสียงสัมผัส คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ชอบพูดจาให้คล้องจองกัน ดังจะเห็นได้จากสำนวน พังเพย สุภาษิต ชื่อเฉพาะ คำขวัญ ที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน เช่น

สำนวน พังเพย สุภาษิต

- กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง	- กลืนไม่เข้าคายไม่ออก
- ขี้วยากหมากแพง	- ชูดด้วยปาก ถากด้วยตา
- จับคำถล่ำแดง	- เจ้าซู้ไต่แจ้
- ผัวเมียผัดกันอย่าพ้อง พี่น้องผัดกันอย่าพลอย	- หูป่าตาเถื่อน

๕.๔ คำที่เล่นเสียงหนักเบา เพื่อให้บทร้อยแก้วหรือบทร้อยกรองฟังไพเราะ กวีมักใช้เสียงหนักเบาและจังหวะอันเกิดจากวิธีอ่าน ทำให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของกวีบทนั้นๆ

บทร้อยกรองประเภทฉันท์ที่กำหนดเสียงหนักเบาได้แก่ คำครุและคำลา หุ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อินทรวชิรฉัตร ๑๑

โจดเงินศิขรเขา	ณ ลำเนาพนาลัย
สูงลิ่วละลำนัน-	ชนพื้นประมาณหมาย
ยอดม้วสลับเมฆ	รุจิวเรขเรียงราย
เลื่อมเลื่อมศิวาลัย	ก็สลักระยับลี

(อิตรราชคำฉันท์ ของ พระยาศรีสุนทร โวหาร(ฝัน))

๒. การเล่นคำ

การเล่นคำคือการนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมาย การเล่นคำมีหลายวิธี เช่น การเล่นคำพ้อง รูปคำพ้อง การเล่นคำหลายความหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเล่นคำอุปมาอีกด้วย

๒.๑) การเล่นคำพ้อง

ว่าพลางทางชมคนานก	โผนผกจับไม้อิงมี
เบญจวรรณจับวัลย์มาลี	เหมือนวันพีไกลสามสุตมา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพีแนบนวลสมจรจินตหรา
จากพราภกจับจากจันรรจา	เหมือนพีจากนางสการะวาทิ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๔๒:๔๕)

จากบทประพันธ์เป็นการเล่นคำพ้องเสียง คำว่า “วรรณ, วัลย์ และคำว่า วัน” โดยวรรณ หมายถึง นกเบญจวรรณ คำว่าวัลย์ หมายถึง เถาวัลย์ และคำว่า วัน หมายถึง วันที่เป็นช่วงเวลา เป็นการเล่นคำโดยพ้องเสียงแต่ความหมายต่างกัน นอกจากนี้ยังปรากฏการเล่นคำพ้องคำว่า “นวล” และคำว่า “จาก” ซึ่งเป็นการพ้องเสียงและพ้องรูปแต่ความหมายต่างกันด้วย

๒.๒) การเล่นคำหลายความหมาย

ไม่เมาเหล้าแต่เรายังเมารัก	สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป	แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืน

(สุนทรภู่, ๒๕๔๓:๑๓๒)

บทประพันธ์นี้เล่นคำ “เมา” ใน ๓ แห่งคือ เมาเหล้า เมารัก และ เมาใจ เมาเหล้าคือดื่มสุราเมามาไม่ได้สติ ส่วนคำว่า เมารัก เมาใจ สื่อความหมายว่าลุ่มหลงในความรัก

๒.๓) การเล่นคำอุปมา

คำอุปมา คือคำซ้ำประเภทหนึ่งที่กร่อนเสียงพยางค์หน้าเป็นสระอะ เช่น

สามยอดตลอดครະยะระยับ	วะวะวับสลัับพรรณ
ข้อฟ้าตระการกลจะหยัน	จะเยาะยั่วทิมัมพร
บทประพันธ์ข้างต้นคำอุปมา คือคำว่า วะวับ มาจากคำว่า วับวับ	
ท้อธารละหวนห้วย	ก็ระรวระรินวา
รีหลังถะถั่งมา	บมขาดพะผาดผัง

บทประพันธ์ข้างต้นคำอุปมา คือ คำว่า ระรวาย มาจากการกร่อนเสียง รวยรวาย คำว่า ถะถั่ง มาจาก ถั่งถั่ง

๓. การเล่นคำซ้ำ การซ้ำคำ

การเล่นคำซ้ำหรือการซ้ำคำคือการใช้คำเดียวกันกล่าวซ้ำหลายแห่งในบทประพันธ์หนึ่งบท เพื่อเพิ่มความให้หนักแน่นขึ้น การซ้ำคำในแง่วรรณศิลป์มักจะซ้ำคำที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารที่กวีต้องการสื่อ

“...สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปถึงแล สุดโศตแล้วที่แม่จะรับทราบฟังสำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียกพิไลร้อง สุดผีเฝ้าที่แม่จะเยื้องย่องยกอย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด..”

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน), ๒๔๕๗ : ๑๒๗)

บทประพันธ์ข้างต้นมีการเล่นคำซ้ำคือคำว่า “สุด” จะช่วยสร้างความหมายที่ชัดเจนมากขึ้นในประพันธ์ เช่น “สุดสายนัยนา” หมายถึง สุดสายตา “สุดโศต” หมายถึง ที่สุดของการไต่ย็น เป็นต้น

๔. การหลกคำ

ได้แก่การใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบทเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน ดังตัวอย่างจาก “เวสสันดรชาดก(กัณฑ์ชูชก)” ตอนที่นางพรหมณีบริภาษนางอมิตดาว่า

“....ถึงยามกำหนดจะประโลมเล่นนี้ก็ไม่ชื่นชม นฤดิ รติ ยามเมื่อจะร่วมรสกิริมย์นี้ก็ไม่ปรีดา ยามเมื่อจะพูดเล่นเจรจันนี้ก็ไม่ปราโมทย์ เหมือนตะแคงจะกริ้วโกรธตวาดขู่ดูเป็นน่ากลัว...”

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๔๕๗ : ๑๒๗)

ผู้ประพันธ์ได้เลือกใช้คำ “ชื่นชม” “ปรีดา” “ปราโมทย์” ในความหมายเดียวกัน ทำให้เห็นความงามของภาษาที่มีคำใช้อย่างหลากหลาย และเสียงของคำเปลี่ยนไปก็เหมาะกับบริบทที่ประกอบยิ่งขึ้น

โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ (figure of speech) เป็นกลวิธีทางภาษาที่มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง ทั้งความหมายนัยตรงและนัยแฝงเร้น เน้นเกิดทั้งอรรถรสและสุนทรีย์ในการสื่อสาร

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖ : ๘๒๐-๘๒๑) ให้ความหมายคำว่า “ภาพพจน์” คือถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นภาพ ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างมีชั้นเชิงเป็นโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความคิด ความเข้าใจจินตนาการและถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าตรงไปตรงมา โวหารภาพพจน์แบ่งออกได้เป็นดังนี้

๑. อุปมา คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง (เหมือน เสมือน คู่ ประดุจ ราว ราวกับ เพียง เพียง ฟ่าง ปูน กล เกล คล้าย อย่าง)

คุณแม่หนาหนักเพียง	พสุธา
คุณบิดรดุจอ-	กาศกว้าง
คุณพี่ฟ้างศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าย	อาจสู้อาคร

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร, ๒๕๔๓ : ๑๒๑)

๒. อุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำว่า “คือ, เป็น” (เปรียบเทียบโยงความคิดอย่างหนึ่งไปสู่ความคิดหนึ่ง เช่น

อนิจจา! แสงเดือนเพ็ญส่องกระจ่างจับพระพักตร์อยู่เมื่อก็จางซีดขมุกขมัวลง ท้องฟ้าสลับมัวยับครึ้ม อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจน้ำค้างหยดเฝาะ ๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกกรังร่วงพรุเป็นสาย สหัสธาราสรงพระพุทธรูธีระ จักจันเรไรสดงเสียงดูไม่มีแก่ใจจะทำเสียง ธรรมชาติรอบข้างต่างสลดหมดความคະนองทุกสิ่งทุกอย่าง

(เสถียร โกเศศ และนาคะประทีป, ๒๕๒๐:๔๐๔)

๓. บุคลาธิษฐาน บุคคลวัต บุคคลสมมติ คือ การสมมติให้สิ่งต่าง ๆ แสดงกิริยาอาการ เหมือนมนุษย์ สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้

นาฬิกาละเมอรำไให้	หฤโหด
เข่าตรูจองเวร โกรธ	คำไว้
เขี่ยนฆ่าค่าเงาโจด	สาปแข่ง
เวรนั้นใครทำไชรั	ทุกข์โพล้เพล้หันต์

(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๒:๑๖๗)

๔. **อติพจน์** คือ การพรรณนาเกินขอบเขตความเป็นจริง

เอียงอกเทออกอ้าง	อวดดองค์ อรเอย
เมรุชুবสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจกजारผจง	จารึก พอฤา
โคมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤาเห็น

(นายนรินทรธิเบศรี, ๒๕๑๒:๓๖)

๕. **ปฏิพจน์** หมายถึง กล่าวตรงกันข้าม เช่น หน้าขึ้นอกกรมจักรวาลวุ่นวายไร้สำเนียง

๖. **สัทพจน์** หมายถึง การเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น

ยุงทองร้องกะไต้งโห่งดั่ง	เพียงม้องกลองระฆัง
แตรสังข์ก้งสตาลขานเสียง	
กะดิงกะกลางนางนวลนอนเรียง	พระยาลอคลอคเคียง
แอนเอียงอีไก่อังโห่งเทง	
ค้อนทองเสียงร้องป้องแป้ง	เพลินฟังวังเวง
อีแก้งเร้งร้องลงเซิง	

(สุนทรภู่, ม.ป.ป. :๕)

๗. **นามนัย** คือ การใช้คุณสมบัติเด่น ๆ หรือเอกลักษณ์สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสิ่งที่สำคัญที่สุดในเรื่องนั้นแทนความหมายทั้งหมด เช่น ฉัตร สำคัญที่สุดในประเภทเครื่องสูง จึงใช้ฉัตรแทนราชบัลลังก์ ราชสมบัติ

ครั้นสวรรคาลัยไซ้ พระมหินทรได้สมบัติ **เสียดวงฉัตรหงษา**

ศรีอยุธยาพินาศ จึงพระบรมราชบิดงรงค์ ทรงสืบเสวยสวรรยศ ฝ้ายประเทศกูรัยฐ

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๑๕ : ๓)

๘. **สัญลักษณ์** หมายถึง การนำคำหนึ่ง มากหมายความแทนอีกคำหนึ่งโดยถือว่าคำที่นำมาใช้แทนกันได้นั้นต้องเป็นที่เข้าใจกันทั่วไป

สีขาว	= ความบริสุทธิ์ ความไร้เดียงสา
สิงโต สิงห์	= ผู้มีอำนาจ
นกขมิ้น	= คนร่อนเร่พเนจร
ระฆัง	= ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง

๙. **อุปมาอุปไมย** คือ การยกเรื่องสั้น ๆ มาเล่าประกอบให้เข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ชัดเจนขึ้น เช่น เรื่องกบในกะลาครอบ ประกอบความเข้าใจเรื่อง การมีวิสัยทัศน์แคบ

รสทางวรรณคดีไทย

รสวรรณคดี หมายถึง ภาวะทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านผู้ฟัง เมื่อได้รับรู้อารมณ์ที่กวีหรือนักประพันธ์ถ่ายทอดออกมาเป็นบทประพันธ์ รสทางวรรณคดีไทยมีอยู่ ๔ ชนิด คือ เสาวรถณี นารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง สัลลาปังคพิไสย

๑) **เสาวรถณี** นี้เป็นการชมความงาม ชม โฉม พรำพรรณาและบรรยายถึงความงามแห่งนาง ตัวอย่างเช่น

หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียดาย	ควรจะนับว่าชายโฉมขง
ทนต์แดงดั่งแสงทับทิม	เพริศพริ้มเพรารับกับขง
เกศปलयงอนงามทรง	เอวองค์สารพัดไม่ขาดตา

จากบทข้างต้น เป็นการกล่าวชมรูปโฉมของวิหยาสะก่า ซึ่งถูกสังคามระดาสังหาร กล่าวว้าวิหยาสะก่า นั้น เป็นชายหนุ่มรูปงาม ฟันนั้นเป็นแสงแวววาวสีแดงราวกับแสงของทับทิม ซึ่งตัดรับกับคิ้ว รวมทั้งปलयเส้นผมซึ่งงอนงามขึ้นเป็นทรงสวยงาม รับกับทรวดทรงองค์เอวของวิหยาสะก่า

๒) **นารีปราโมทย์** เป็นการแสดงความรักผ่านการเกี่ยวแลไอ้ โลมปฏิโลม เช่น

เมื่อนั้น	พระสุริย์วงศ์เทวัญอัญญา
โถมนางพลางกล่าววาจา	จงผินมาพาทีกับพี่ชาย
ซึ่งสัญญาว่าไว้กับนวลน้อย	จะคงครองไม่ตรีไม่หนีหน่าย
มิได้แกลังกลอกกลับอภิปราย	อย่าสงกว่าจะวายคลายรัก

จากบทข้างต้น ก็คือบทที่อิเหนาได้บอกกล่าวกับจินตะหรา ว่าตนไปก็คงไปเพียงไม่นาน ขอจินตะหราอย่าร้องไห้โศกเศร้าเลย

๓) **พิโรธวาทัง** คือการแสดงความโกรธแค้นผ่านการใช้คำตัดพ้อต่อว่าให้สาใจ ทั้งยังสำแดงความน้อยเนื้อต่ำใจ, ความผิดหวัง, ความแค้นคับอับจิต แลความโกรธกริ้ว ตามออกมาด้วย

ตัวอย่างของรสพิโรธวาทังนี้มีอยู่มากมาย ที่จะยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างก็จะมี

เมื่อนั้น	พระเจ้าผ่านไอศูรย์สูงส่ง
ประกาศิตสีหนาทอาจง	จะณรงค์สงครามก็ตามใจ
ตรัสพลางอย่างเอียงยุธาตร	จากอาสน์แท่นทองส่องไส
พนักงานปิดม่านทันใด	เสด็จเข้าข้างในฉับพลันฯ

ในบทที่ยกมานี้ เป็นตอนที่ท้าวดาหาได้ฟังความจากราษฎรของเมืองกะหมังกุหนิง ที่กล่าวไว้ว่าถ้าท้าวดาหาไม่ยอมยกบุษบาให้กับวิหยาสะก่า ก็ขอให้เตรียมบ้านเมืองไว้ให้ดี เพราะเมืองกะ-หมังกุหนิงจะยกทัพมารบ เมื่อท้าวดาหาได้ฟังก็โกรธเดือดดาลทันใด จึงบอกไปว่าจะมารบก็มา แล้วก็ลุกออกไปทันที

๔) **สัลลาปังคพิไสย** คือ การ โอดคร่ำครวญ หรือบทรโศกอันว่าด้วยการจากพรากสิ่งอันเป็นที่รัก, เช่น บทที่อิเหนากำลังชมกษมไม่ระหว่างจะไปคาหา

ว่าพลางทางชมคณานก	โผนผกจับไม่อิงมี
เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ	เหมือนวันพี่ไกลสามสุดามา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพี่แนบนวลสมจรจินตหรา
จากพรากจับจากจันทรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสิ่งความมา

ฯลฯ

จากบทข้างต้น จะเห็นได้ว่าอิเหนากำลังโศกเศร้าอย่างหนัก จะเรียกว่าอยู่ในชั้น โคม่าเลยก็ว่าได้ เพราะไม่ว่าจะมองอะไร ก็นึกถึงแต่นาง ทั้งสามที่ตนรัก อันได้แก่ จินตหรา มาหารัศมี และสการะวาตี มองสิ่งใด ก็สามารถเชื่อมโยงกับนางทั้งสามได้หมด

รสนทางวรรณคดีสันสกฤต

รสนทางวรรณคดีสันสกฤต มีปรากฏใน ตำรานาฏยศาสตร์ (นาฏยเวท) ของพระภทรตมุนี ซึ่งกล่าวถึง คุณสมบัติของตัวละครสันสกฤตที่ดีกว่า ต้องประกอบด้วยรส ๘ รส คือ

- ๑) ศฤงคารรส (รสแห่งความรัก)
- ๒) ทาสยรส (รสแห่งความขบขัน)
- ๓) กรุณารส (รสแห่งความเมตตากรุณาที่เกิดภายหลังความเศร้าโศก)
- ๔) รุทรรส/เราทรรส (รสแห่งความโกรธเคือง)
- ๕) วีรรส (รสแห่งความกล้าหาญ)
- ๖) ภยานกรส (รสแห่งความกลัว ตื่นเต้นตกใจ)
- ๗) พีภัตสรส (รสแห่งความขง ความรังเกียจ)
- ๘) อัปภูตรส (รสแห่งความพิศวงประหลาดใจ)
- ๙) ศานติรส (รสแห่งความสงบ)

โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล

เอกสารประกอบการเรียนรายวิชา ท ๓๐๒๑๒ ภูมิปัญญาทางภาษา

ครูผู้สอน : ครูศันสนีย์ อรุณสินประเสริฐ, ครูฮาดี บินคู่เหล็ก

เอกสารหมายเลข ๐๔

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ภาคเรียนที่ ๒

หน้าที่ ๑๑

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. ๒๕๑๐. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.

_____. ๒๕๔๕. วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์.

สมเกียรติ รัชมณี. ๒๕๕๑. ภาษาวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ : โครงการตำราภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. ๒๕๔๘. เจมจันทน์กัสดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย.

กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทรภู่. ๒๕๔๓. ชีวิตและงานสุนทรภู่ (ฉบับกรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่). พิมพ์ครั้งที่ ๖

กรุงเทพฯ : ไพลินบุ๊คเน็ต

อังคาร กัลยาณพงศ์. ๒๕๒๒. กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์